

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING NOTINCH OILALAR BILAN ISHLASHDA “MAHALLA YETTILIGI” BILAN HAMKORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdug'ofarov Abbos Ravshan o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi
Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati kafedrasasi o'qituvchisi,
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20555965>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil
Ma'qullandi: 28-may 2026 yil
Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEYWORDS

profilaktika inspektori, mahalla yettiligi, notinch oila, huquqbuzarlik profilaktikasi, hamkorlik, oilaviy nizolar, ijtimoiy profilaktika.

ABSTRACT

Mazkur maqolada profilaktika inspektorining notinch oilalar bilan ishlash jarayonida “Mahalla yettiligi” bilan hamkorlik faoliyatining mazmuni, huquqiy asoslari hamda amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, oilaviy nizolar, huquqbuzarlik va jinoyatchilikning oldini olishda mahalla tizimi imkoniyatlaridan samarali foydalanish, hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish hamda profilaktik faoliyat samaradorligini oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Bugungi kunda jamiyatda tinchlik va osoyishtalikni ta'minlash, huquqbuzarlik va jinoyatchilikning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oilalarda yuzaga kelayotgan nizolar, maishiy zo'ravonlik, ajrimlar, voyaga yetmaganlar nazoratsizligi kabi holatlar huquqbuzarliklarning kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois notinch oilalar bilan manzilli ishlash, ulardagi muammolarni barvaqt aniqlash va bartaraf etish profilaktika inspektorining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mazkur faoliyatda “mahalla yettiligi” institutining o'рни alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki mahalla tizimi aholiga eng yaqin bo'lgan ijtimoiy institut sifatida oilalardagi muammolarni tezkor aniqlash, ijtimoiy yordam ko'rsatish hamda huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim vosita hisoblanadi.

Profilaktika inspektorining notinch oilalar bilan ishlashdagi vazifalari

Profilaktika inspektori huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, oilaviy nizolarni bartaraf etish hamda fuqarolar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha keng vakolatlarga ega. Notinch oilalar bilan ishlash jarayonida profilaktika inspektori quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- notinch oilalarni aniqlash va ularni profilaktik hisobga olish;
- oiladagi ijtimoiy-psixologik muhitni o'rganish;
- oilaviy nizolarning kelib chiqish sabablarini aniqlash;
- maishiy zo'ravonlik holatlarining oldini olish;
- voyaga yetmaganlar nazoratsizligi va qarovsizligini bartaraf etish;
- tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikda profilaktik choralar ko'rish.

• Profilaktika inspektori ushbu vazifalarni samarali amalga oshirishi uchun mahalla faollari, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi, hokim yordamchisi hamda boshqa subyektlar bilan uzviy hamkorlik qilishi lozim.

“Mahalla yettiligi” tushunchasi va uning ahamiyati

“Mahalla yettiligi” — mahalladagi ijtimoiy muammolarni hal etish, aholi hamkorlik tizimidir. Mazkur tizim tarkibiga odatda quyidagilar kiradi:

- 1.Mahalla raisi;
- 2.Profilaktika inspektori;
- 3.Hokim yordamchisi;
- 4.Yoshlar yetakchisi;
- 5.Xotin-qizlar faoli;
- 6.Soliq inspektori;
- 7.Ijtimoiy xizmat vakillari.

Mazkur subyektlarning o'zaro hamkorligi orqali mahalladagi muammolar kompleks ravishda hal etiladi. Ayniqsa, notinch oilalar bilan ishlashda har bir subyektning o'z vazifasi mavjud bo'lib, ularning birgalikdagi faoliyati muhim natija beradi.

Notinch oilalar bilan ishlashda hamkorlikning asosiy yo'nalishlari

1. Oilalarni barvaqt aniqlash; Mahalla yettiligi tomonidan oilalarda yuzaga kelayotgan muammolarni erta bosqichda aniqlash muhim hisoblanadi. Bunda fuqarolar yig'ini, qo'ni-qo'shnilar, ta'lim muassasalari va tibbiyot xodimlari bilan axborot almashinuvi yo'lga qo'yiladi.

2. Individual profilaktik ishlarni tashkil etish ;Har bir notinch oilaga individual yondashuv asosida profilaktik reja ishlab chiqilishi lozim. Rejada oilaning muammosi, uni bartaraf etish choralari va mas'ul subyektlar aniq belgilanadi.

3. Ijtimoiy yordam ko'rsatish ;Ko'plab oilaviy nizolar moddiy qiyinchiliklar sababli yuzaga keladi. Shu bois hokim yordamchisi va boshqa mas'ul tashkilotlar bilan hamkorlikda bandlik, moddiy yordam va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash choralari amalga oshirish muhimdir.

4. Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar; Oilalarda sog'lom muhitni shakllantirish maqsadida davra suhbatlari, targ'ibot tadbirlari va psixologik treninglar tashkil etilishi lozim.

5. Huquqiy tushuntirish ishlari ;Profilaktika inspektori tomonidan fuqarolarga oilaviy munosabatlar, maishiy zo'ravonlik, ota-onalik majburiyatlari va javobgarlik masalalari bo'yicha huquqiy tushuntirish ishlari olib borilishi zarur.

Hamkorlik faoliyatidagi muammolar

Amaliyotda profilaktika inspektori va mahalla yettiligi hamkorligida ayrim muammolar uchrab turadi. Jumladan:

- subyektlar o'rtasida axborot almashinuvi yetarli emasligi;
- profilaktik tadbirlarning tizimli tashkil etilmasligi;
- ayrim oilalarning yashirin muammolarini aniqlashdagi qiyinchiliklar;
- psixolog mutaxassislar yetishmasligi;
- profilaktik ishlar monitoringining sustligi.

Mazkur kamchiliklar notinch oilalar bilan ishlash samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Hamkorlik faoliyatini takomillashtirish bo'yicha takliflar

Notinch oilalar bilan ishlashda profilaktika inspektori va mahalla yettiligi faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- 1.Mahalla yettiligi subyektlari o'rtasida yagona elektron ma'lumotlar bazasini yaratish;
- 2.Profilaktika inspektorlari uchun oilaviy psixologiya bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish;

3. Har bir notinch oila bo'yicha individual "ijtimoiy yo'l xaritasi" ishlab chiqish;
4. Mahalla miqyosida psixolog va mediatorlar faoliyatini kengaytirish;
5. Profilaktik tadbirlar monitoringini raqamlashtirish;
6. Huquqbuzarlik profilaktikasi bo'yicha idoralararo hamkorlikni kuchaytirish;
7. Oilalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektorining notinch oilalar bilan ishlashdagi faoliyati jamiyatda barqarorlik va osoyishtalikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ushbu faoliyatni samarali tashkil etishda "mahalla yettiligi" bilan hamkorlik asosiy omillardan biri hisoblanadi. Mahalla tizimi imkoniyatlaridan oqilona foydalanish, subyektlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash va zamonaviy profilaktik usullarni joriy etish orqali oilaviy nizolar hamda huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini oshirish mumkin.

Mavzuning nazariy-huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish, oilalarda sog'lom muhitni shakllantirish va fuqarolar xavfsizligini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Shu sababli profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish, ayniqsa notinch oilalar bilan ishlash jarayonida mahalla institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Huquqbuzarliklarning aksariyati oiladagi nosog'lom muhit, ijtimoiy nazoratning sustligi, ma'naviy tarbiya yetishmasligi hamda iqtisodiy qiyinchiliklar natijasida yuzaga keladi. Shu bois profilaktika inspektorining asosiy vazifalaridan biri oiladagi salbiy holatlarni erta aniqlash va ularni bartaraf etishdan iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining mahalla institutini rivojlantirish, huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini takomillashtirish hamda ichki ishlar organlari faoliyatini modernizatsiya qilishga qaratilgan farmon va qarorlari mazkur yo'nalishdagi islohotlarning huquqiy asosini tashkil etadi.

Profilaktika inspektorining faoliyatida mahalla institutining o'rni

Mahalla qadimdan o'zbek xalqining o'ziga xos ijtimoiy boshqaruv tizimi sifatida shakllangan bo'lib, fuqarolar o'rtasida hamjihatlik, o'zaro yordam va ijtimoiy nazoratni ta'minlab kelgan. Bugungi kunda mahalla tizimi davlat va jamiyat o'rtasidagi eng muhim bo'g'inlardan biri hisoblanadi.

Profilaktika inspektori o'z xizmat faoliyatini samarali olib borishda mahalla faollari bilan doimiy hamkorlik qiladi. Chunki mahalla aholining kundalik turmush tarzini, oilaviy muhitini va mavjud muammolarni chuqur biladigan tizim hisoblanadi.

Notinch oilalar bilan ishlashda mahalla institutining quyidagi imkoniyatlari mavjud:

- oilalardagi muammolarni barvaqt aniqlash;
- ijtimoiy yordamga muhtoj oilalarni aniqlash;
- oilaviy nizolarni yarashtirish;
- voyaga yetmaganlar nazoratini kuchaytirish;
- ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etish;
- fuqarolar o'rtasida huquqiy madaniyatni oshirish.

Mahalla tizimining mazkur imkoniyatlaridan samarali foydalanish profilaktik faoliyat samaradorligini sezilarli oshiradi.

Notinch oilalar bilan ishlashning kriminologik jihatlar

Kriminologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oiladagi nosog'lom muhit ko'plab huquqbuzarlik va jinoyatlarning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa:

- maishiy zo'ravonlik;
- alkogolizm va giyohvandlik;
- iqtisodiy tanglik;
- ota-onalarning farzand tarbiyasiga befarqligi;
- oilaviy nizolar;
- ajrimlar;
- ishsizlik;
- psixologik muammolar.

Mazkur omillar voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik, tajovuzkorlik va turli salbiy holatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Profilaktika inspektori va mahalla yettiligi vakillari oiladagi muammolarni chuqur o'rganib, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlashi hamda individual yondashuv asosida profilaktik choralar ishlab chiqishi zarur.

Xorijiy tajriba tahlili

Rivojlangan davlatlar tajribasida huquqbuzarliklar profilaktikasida jamoatchilik bilan hamkorlikka alohida e'tibor qaratiladi. Jumladan, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya va Singapur kabi davlatlarda mahalliy jamoatchilik institutlari, ijtimoiy xizmatlar va politsiya o'rtasida samarali hamkorlik yo'lga qo'yilgan.

Masalan, Yaponiyada "Koban" tizimi orqali mahalliy politsiya aholi bilan bevosita ishlaydi va oilalardagi muammolarni erta bosqichda aniqlaydi. Germaniyada esa ijtimoiy xizmatlar, psixologlar va politsiya o'rtasidagi integratsiyalashgan hamkorlik oilaviy nizolar profilaktikasida muhim rol o'ynaydi.

Mazkur tajribalar asosida O'zbekistonda ham mahalla institutlari va profilaktika inspektorlari faoliyatini yanada integratsiyalash, zamonaviy monitoring va elektron nazorat tizimlarini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Amaliy faoliyat samaradorligini oshirish mexanizmlari

Profilaktika inspektorining notinch oilalar bilan ishlashdagi samaradorligini oshirish uchun quyidagi mexanizmlarni joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Elektron monitoring tizimini joriy etish

Notinch oilalar bo'yicha yagona elektron platforma yaratish orqali oilalarning holati, mavjud muammolar va amalga oshirilgan profilaktik chora-tadbirlar monitoringini yuritish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.

O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining mahalla institutini qo'llab-quvvatlash va huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirishga oid farmon va qarorlari.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining mahalla tizimi va profilaktika faoliyatiga oid qarorlari.

Abdurasulova Q.R. Huquqbuzarliklar profilaktikasi: darslik. – Toshkent: TDYU, 2021.

Ismailov I., Zufarov B. Kriminologiya: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Akademiya, 2020.

Rasulov A.X. Ichki ishlar organlari faoliyatini tashkil etish. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022.

Tursunov B. Mahalla institutining jamiyatdagi o'rni va ahamiyati // Ijtimoiy fikr jurnali. – 2022. – №2.

Karimova D. Notinch oilalar bilan ishlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari // Zamonaviy ta'lim jurnali. – 2023. – №5.

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi ilmiy maqolalari va uslubiy qo'llanmalari.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyatiga oid ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent, 2022.

Kriminologiya va profilaktika faoliyatiga oid xorijiy ilmiy manbalar hamda tahliliy maqolalar.

INNOVATIVE
ACADEMY